

تعریف ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های سهامی و انواع آن از لحاظ حقوقی (مطالعه تطبیقی در حقوق انگلیس و ایران)

محمد عیسائی تفرشی*

استاد گروه حقوق خصوصی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

پذیرش: ۹۱/۹/۴

دریافت: ۹۱/۶/۵

چکیده

در حقوق شرکت‌های تجاری، ادغام قانونی یا واقعی شرکت‌های سهامی عبارت است از کنترل یک، دو یا چند شرکت سهامی توسط یک شرکت سهامی دیگر، به نحوی که با تحقق آن شرکت یا شرکت‌های سهامی ادغام‌شونده، بدون این‌که تصفیه شوند منحل و محو می‌شوند و حقوق و تعهدات آن‌ها به شرکت سهامی بازمانده یا جدید منتقل می‌شود و شرکت سهامی بازمانده یا جدید، قائم مقام شرکت‌های سهامی محو شده می‌شود. با توجه به ماهیت خاص ادغام قانونی و تفاوت اصول آن با اصول عام حاکم بر قراردادهای، فقط در موارد منصوص می‌توان از این تأسیس حقوقی استفاده کرد و احکام پیش‌بینی شده در ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران برای ادغام شرکت‌های تجاری، از جمله شرکت‌های سهامی کافی نیست و ضروری است قانونگذار ما با تدوین مقررات جامع، راه را برای ادغام قانونی (واقعی) کلیه شرکت‌های تجاری هموار کند. در حقوق ایران و انگلیس، تعریف ادغام قانونی (واقعی) یکسان است. در حقوق انگلیس، انواع ادغام قانونی (واقعی) عبارت است از: ادغام ساده و ادغام ترکیبی. در حقوق ایران، انواع ادغام قانونی (واقعی) عبارت است از: ادغام یکجانبه و ادغام دو یا چند جانبه که این

تقسیم‌بندی به ترتیب با ادغام ساده و ادغام ترکیبی در حقوق انگلیس، سازگار است.

واژگان کلیدی: ادغام قانونی یا واقعی، ادغام عملی، ادغام ساده، ادغام یکجانبه، ادغام ترکیبی، ادغام دویا چند جانبه.

۱. مقدمه

ادغام، در مفهوم کلی خود که تحت عنوان «ترکیب تجاری»^۱ مطرح می‌شود، به این معنا است که کنترل یک، دو یا چند شرکت تجاری و از جمله شرکت سهامی، تحت سیطره یک شرکت تجاری در آید. شرکت‌های سهامی به دو طریق می‌توانند شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر را تحت کنترل خود در آورند: کنترل شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر بدون محو شخصیت حقوقی آن‌ها، و کنترل شرکت یا شرکت‌های

سهامی دیگر بدون محو شخصیت حقوقی آن‌ها. از این دیدگاه، ادغام شرکت‌های سهامی بر دو نوع است: ادغام قانونی (واقعی)^۲ و ادغام عملی و هریک از انواع یاد شده به چند نوع تقسیم می‌شود. مبنای این تقسیم‌بندی آن است که در ادغام قانونی (واقعی) شخصیت حقوقی شرکت یا شرکت‌های سهامی ادغام‌شونده محو می‌شود، لکن در ادغام عملی، شخصیت حقوقی آنان پس از ادغام پابرجا می‌ماند.

ادغام عملی شرکت‌های سهامی عبارت است از خرید یا تحصیل سهام^۳ و یا خرید یا تحصیل دارایی^۴ یک، دو یا چند شرکت سهامی توسط یک شرکت سهامی دیگر؛ بدون این‌که شخصیت حقوقی هیچ‌یک از شرکت‌های سهامی طرف قرارداد محو شود.^۵

1. business combination

2. statutory (actual) merger

3. acquisition of stock (shares)

4. acquisition of asset

۵. برای آگاهی بیشتر از تفاوت‌های ادغام قانونی (واقعی) و ادغام عملی و همچنین برای آگاهی از انواع ادغام عملی رجوع کنید به: [۱].

ادغام از جنبه‌های دیگر هم تقسیم شده است؛ از جمله ادغام از لحاظ حقوقی، اقتصادی، مالیاتی و غیره. در این مقاله انواع ادغام قانونی (واقعی) از لحاظ حقوقی تجزیه و تحلیل می‌شود.

در اینجا، ابتدا ادغام قانونی (واقعی) تعریف و سپس انواع آن در دو نظام حقوقی انگلیس و ایران بررسی می‌شود.

۲. تعریف ادغام قانونی (واقعی)

برای ارائه یک تعریف جامع و مانع از ادغام شرکت سهامی، ابتدا تعریف اصطلاحی و سپس تعریف قانونی آن را بیان می‌کنیم:

۱-۲. حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس، بعضی از مؤلفین حقوقی در تعریف ادغام قانونی (واقعی) گفته‌اند: ترکیب و اتحاد دو شرکت تجاری بدین منظور که یکی شوند [۲، ص ۵۲۸] یا ترکیب دو شرکت تجاری در یک شرکت تجاری [۳، ص ۱۲۷].

۲-۲. حقوق ایران

در حقوق ایران، یکی از حقوقدانان در تعریف ادغام که ناظر به تعریف ادغام قانونی (واقعی) است، چنین بیان می‌دارد: «ادغام دو یا چند شرکت وقتی حاصل می‌شود که یا شرکتی، شرکت دیگری را امحا و در خود حل کند یا دو یا چند شرکت در هم حل شده، شرکت جدیدی از آن‌ها به وجود آید» [۴، ج ۱، ص ۵۵]. همچنین بعضی از حقوقدانان در تعریف ادغام شرکت‌های تعاونی، آن را تبدیل شدن دو یا چند شرکت تعاونی به یک شرکت تعاونی می‌دانند [۵، ص ۲۲۸].

۲-۲. تعریف قانونی

۲-۲-۱. حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس در قانون شرکت‌های تجاری، مصوب ۱۹۸۵ تعریفی از ادغام قانونی (واقعی) دیده نمی‌شد؛ اما به موجب بند ۱ و ۲ ماده ۹۰۴ قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ انگلیس^۱، ادغام شرکت تجاری عبارت است از انتقال تعهدات، اموال و مسؤولیت‌های شرکت یا شرکت‌های سهامی عام ادغام‌شونده به یک شرکت سهامی عام موجود یا یک شرکت سهامی عام جدید، در نتیجه یک توافق و تراضی. تعریف ارائه شده در ماده مذکور، ناظر به تعریف ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های سهامی عام در حقوق انگلیس است.

۲-۲-۲. حقوق ایران

در حقوق ایران، قانون تجارت (۱۳۱۱) و لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت (۱۳۴۷) هیچ اشاره‌ای به بحث ادغام شرکت‌های تجاری نکرده‌اند. در هیچ‌یک از قوانین تجاری که در ارتباط با ادغام شرکت‌های تجاری به تصویب رسیده است، قانونگذار تعریفی از ادغام ارائه نکرده^۲ و فقط در بعضی موارد به ذکر آثار و شرایط آن بسنده کرده است که همگی آن‌ها حاکی از ادغام قانونی (واقعی) است، زیرا در همه آن‌ها به انتقال دارایی‌ها و تعهدات اشاره دارد.^۳

1. The Companies Act 2006

۲. مثلاً در قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۷۰/۶/۱۳ که فصل نهم آن به ادغام اختصاص دارد، در ماده ۵۳ فقط به امکان ادغام شرکت‌های تعاونی اشاره شده است و تعریفی از آن ارائه نگردیده است.

۳. ماده ۲۰ لایحه قانونی اداره امور بانکها، مصوب ۱۳۵۸/۷/۷ در این مورد چنین مقرر می‌دارد: «کلیه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌های ادغام شده در یک گروه جزء دارایی و بدهی مشترک بانک مزبور محسوب می‌شود و بانک مذکور در مقابل اشخاص ثالث از هر جهت قائم‌مقام بانک‌های ادغام شده می‌باشد». همچنین تبصره یک لایحه قانونی ادغام شرکت ملی ذوب آهن ایران و شرکت ملی صنایع فولاد ایران و تشکیل شرکت ملی فولاد ایران، مصوب ۵۸/۹/۲۸ چنین مقرر می‌دارد: «کلیه سرمایه و اموال و تأسیسات و دارایی و دیون و تعهدات هر دو شرکت به ←

بند ۱۶ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶/۳/۸ مجلس شورای اسلامی و مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت^۱، در تعریف ادغام مقرر می‌دارد: «ادغام: اقدامی که براساس آن، چند شرکت، ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جذب شوند».

مقررات ماهوی ادغام و نیز مقررات ناظر به حقوق رقابت در ایران از قدمت و غنای بسیار کمی برخوردار است و صرفاً در سال‌های اخیر مقرراتی در این خصوص به تصویب رسیده است.

قانونگذار در موارد خاص مقرراتی برای ادغام شرکت‌های تجاری ناظر به ادغام بعضی شرکت‌های سهامی دولتی، شرکت‌های بیمه، بانک‌ها و شرکت‌های تعاونی وضع کرده است^۲ که به لحاظ خاص بودن آن‌ها، مقرراتشان قابل تسری به سایر

→ شرکت جدید منتقل می‌شود و شرکت جدید از تاریخ تشکیل جایگزین شرکت‌های سابق بوده و قراردادهایی که شرکت‌های مزبور با اشخاص منعقد نموده‌اند به قوت خود باقی بوده و به شرکت جدید منتقل می‌شود». همچنین ماده واحده قانون ادغام شرکت‌های سهامی دولتی که در زمینه تولید و پرورش طیور فعالیت می‌نمایند، مصوب ۷۱/۲/۲۹ در این ارتباط چنین مقرر می‌دارد: «از تاریخ تصویب این قانون از ادغام دو شرکت سهامی پرورش و تولید گوشت بوقلمون و شرکت سهامی جوجه‌کشی نارمک، شرکت سهامی طیور کشور تشکیل و کلیه اموال منقول و غیر منقول، مطالبات، وجوه نقد و دیون و تعهدات دو شرکت فوق بر مبنای ارزش دفتری به شرکت سهامی طیور کشور منتقل می‌شود».

۱. به موجب قانون اصلاح قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی، عنوان قانون مذکور به قانون «اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی» اصلاح شده است.

۲. برای مثال، در مورد ادغام شرکت‌های بیمه که مقررات آن از قدمت بیش‌تری برخوردار است، ر.ک: ماده ۵۸ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، مصوب ۱۳۵۰/۴/۸. در مورد ادغام شرکت‌های سهامی دولتی، ر.ک: لایحه قانونی ادغام شرکت‌های وابسته به وزارت اطلاعات و تبلیغات، مصوب ۵۸/۲/۴ و لایحه قانونی ادغام شرکت ملی ذوب آهن ایران و شرکت ملی صنایع فولاد ایران و تشکیل شرکت ملی فولاد ایران، مصوب ۵۸/۹/۲۸ و قانون ادغام ←

شرکت‌های تجاری نیست.^۱ با این حال در سال‌های اخیر، در برخی قوانین، مقرراتی در باب ادغام شرکت‌های تجاری وضع شده است:

الف) قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۸۰: ماده ۱۱۱ این قانون مقرراتی درخصوص وضعیت مالیاتی شرکت‌های موضوع ادغام وضع کرده و آیین‌نامه اجرایی ماده مذکور مصوب ۱۳۸۳، انواع ادغام را تعریف کرده است.

ب) قانون برنامه چهارم توسعه: یکی از اولین قوانینی که به بحث ماهوی پیرامون ادغام شرکت‌های تجاری پرداخت، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بود که در تاریخ ۱۳۸۳/۶/۱۱ در مجلس شورای اسلامی تصویب و پس از ارجاع به شورای نگهبان و طرح در مجمع تشخیص مصلحت نظام، نهایتاً با موافقت مقام معظم رهبری با پیشنهاد مجمع، به دولت ابلاغ شد. در بند «الف» ماده ۴۰ قانون مذکور آمده بود: برای ادغام شرکت‌ها، بنگاه‌ها و شکل‌گیری شرکت‌های بزرگ، اقدام‌های ذیل مجاز است:

ادغام شرکت‌های تجاری موضوع باب سوم «قانون تجارت»، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود، به شکل یکجانبه (بقای یکی از شرکت‌ها - شرکت پذیرنده) و ادغام [دو یا چند جانبه (محو شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام‌شونده)^۲ و ایجاد شخصیت حقوقی جدید - شرکت جدید]، با تصویب چهار پنجم صاحبان سهام^۳ در مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت‌های سهامی یا چهار پنجم

→ شرکت‌های سهامی دولتی که در زمینه تولید و پرورش طیور فعالیت می‌نمایند، مصوب ۷۱/۲/۲۹. در مورد ادغام شرکت‌های تعاونی ر.ک: ماده ۵۳ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۰ و درخصوص ادغام بانک‌ها ر.ک: ماده ۱۷ و ۱۸ لایحه قانونی اداره امور بانک‌ها، مصوب ۱۳۵۸/۷/۷.

۱. برای آگاهی بیشتر رجوع کنید به: [۱]

۲. عبارت داخل [] در متن بند «الف» ماده ۴۰ قانون مذکور، منتشر شده در صفحات ۹۰۸ و ۹۰۹ مجموعه قوانین ۱۳۸۳ حذف شده است.

۳. با توجه به میزان حد نصاب و اکثریت در مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت‌های سهامی، عبارت «با تصویب دارندگان چهار پنجم سهام» درست است.

صاحبان سرمایه^۱ در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام، مجاز خواهد بود. این ماده در ادامه درخصوص آثار ادغام مقرر داشته بود: «کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید انتقال خواهد یافت و پس از ادغام، شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید با توجه به نوع آن مطابق قانون تجارت اداره خواهد شد...».

«سرمایه شرکتی که از ادغام شرکت‌های موضوع این بند حاصل می‌گردد تا سقف مجموع سرمایه شرکت‌های ادغام شده در آن از پرداخت مالیات موضوع ماده ۴۸ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ و اصلاحیه‌های مرتبط معاف است.».

ج) قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۸ مجلس شورای اسلامی و مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت [که عنوان آن به قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی اصلاح شده است]: بند ۱۶ ماده ۱ قانون مذکور در تعریف ادغام مقرر می‌دارد: «ادغام: اقدامی که براساس آن چند شرکت، ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جذب شوند.».

د) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی که در تاریخ ۱۳۸۹/۱۰/۲۵ به تأیید مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده است: ماده ۱۰۵ قانون مذکور مقرر می‌دارد:

«الف) ادغام شرکت‌های تجاری، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود، به شکل یکجانبه (بقای یکی از شرکت‌ها - شرکت پذیرنده) و ادغام دو یا چند جانبه (محو شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام‌شونده و ایجاد شخصیت

۱. با توجه به میزان حد نصاب و اکثریت در مجامع عمومی فوق‌العاده سایر شرکت‌های تجاری، عبارت «صاحبان چهار پنجم سرمایه» درست است.

حقوقی جدید - شرکت جدید)، در چارچوب اساسنامه آن شرکت در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام، مجاز است».

«امور موضوع این بند شامل مواردی که شرعاً قابل انتقال نمی‌باشد نمی‌گردد».

«کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام، به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید منتقل می‌شود».

«سرمایه شرکتی که از ادغام شرکت‌های موضوع این بند حاصل می‌گردد تا سقف مجموع سرمایه شرکت‌های ادغام شده در آن، از پرداخت مالیات موضوع ماده ۴۸ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ و اصلاحیه‌های آن معاف است».

حکم بند «الف» این ماده تقریباً تکرار حکم ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه است. تفاوت اساسی این ماده با ماده ۴۰ قانون اخیرالذکر این است که تصویب ادغام را به مقررات اساسنامه شرکت ادغام‌شونده ارجاع داده است؛ در حالی که ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم، این امر را با تصویب چهار پنجم صاحبان سهام در مجمع عمومی فوق‌العاده صاحبان سهام شرکت‌های سهامی یا چهار پنجم صاحبان سرمایه در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام، مجاز می‌دانست. این ماده همچنین مقرر می‌دارد: «امور موضوع این بند شامل مواردی که شرعاً قابل نقل و انتقال نمی‌باشد، نمی‌گردد».

به اعتقاد نویسندگان، در تنظیم حکم این ماده اشتباهی صورت پذیرفته که لازم است پیش از تشریح حکم این ماده بدان اشاره شود:

در بند «الف» متن ماده ۹۹ لایحه برنامه پنجم توسعه که توسط دولت به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد آمده بود:

الف) ادغام شرکت‌های تجاری موضوع باب سوم «قانون تجارت»، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود، به شکل یکجانبه (بقای یکی از شرکت‌ها - شرکت پذیرنده) و ادغام دو یا چندجانبه (محو شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام‌شونده و ایجاد شخصیت حقوقی جدید - شرکت جدید)، با تصویب

صاحبان چهار پنجم سهام در مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت‌های سهامی یا صاحبان چهار پنجم سرمایه در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام مجاز خواهد بود.

«کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام، به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید منتقل می‌شود و پس از ادغام، شرکت پذیرنده ادغام، یا شرکت جدید با توجه به نوع آن مطابق مقررات قانون تجارت، اداره می‌شود».

شورای محترم نگهبان طی نامه شماره ۸۹/۳۰/۴۰۹۶۸ مورخ ۸۹/۱۰/۶ خود سه ایراد به شرح زیر به متن فوق وارد کرد:

- فراز اول ماده ۹۹ از این جهت که مشخص نیست آیا شامل مواردی که در اساسنامه شرکت‌های مذکور، اجازه برای انجام این امور پیش‌بینی نشده نیز می‌گردد یا خیر ابهام دارد. پس از رفع ابهام اظهار نظر می‌گردد.

- فراز دوم ماده ۹۹ نیز از این جهت که مشخص نیست آیا شامل مواردی می‌شود که این حقوق شرعاً پس از ادغام، قابل انتقال نمی‌باشد یا خیر ابهام دارد. پس از رفع ابهام اظهار نظر می‌گردد.

- علاوه بر این، ارجاع امر به قانون تجارت علی‌الاطلاق، چون شامل مواردی هم می‌شود که قانون مذکور خلاف شرع است، اشکال دارد.

مجلس شورای اسلامی به منظور تأمین نظر شورای نگهبان، در متن بند «الف» ماده ۹۹ لایحه یاد شده، برخلاف موازین حقوقی و به طور ناشیانه تغییرات زیر را اعمال کرده است:

- عبارت «موضوع باب سوم «قانون تجارت» را حذف کرده است؛ در حالی که این عبارت در متن بند «الف» ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱ مجلس شورای اسلامی درج شده است.

- عبارت «با تصویب صاحبان چهار پنجم سهام در مجمع عمومی فوق‌العاده شرکت‌های سهامی یا صاحبان چهار پنجم سرمایه» را حذف و عبارت «در چارچوب اساسنامه آن شرکت در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام» را جایگزین آن کرده است. در عبارت اخیرالذکر، عبارت «آن شرکت در سایر» اضافه است. به جای عبارت حذف شده، باید چنین نوشته می‌شد: «در چارچوب اساسنامه». بدین ترتیب، عبارت اخیر بند «الف» باید چنین باشد: «در چارچوب اساسنامه شرکت‌های تجاری موضوع ادغام، مجاز خواهد بود».

- در پاراگراف دوم بند «الف» ماده ۹۹، عبارت «و پس از ادغام، شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید با توجه به نوع آن مطابق مقررات قانون تجارت اداره می‌شود» حذف شده است؛ در حالی که شایسته بود این قسمت از بند «الف» به جای حذف، اصلاح و به جای آن نوشته می‌شد: «و پس از ادغام، شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید با توجه به نوع آن مطابق مقررات مربوط اداره می‌شود».

در هر حال و صرفنظر از ایراداتی که به شرح فوق به متن بند «الف» ماده ۱۰۵ قانون مذکور [جایگزین بند «الف» ماده ۹۹ لایحه] وارد است و شایسته است که در آینده اصلاح گردد، بنا بر حکم مذکور در ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه:

(۱) در ادغام یکجانبه اولاً شخصیت حقوقی شرکت پذیرنده، باقی می‌ماند و ثانیاً شخصیت حقوقی شرکت ادغام‌شونده محو می‌گردد و ثالثاً کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت پذیرنده انتقال می‌یابد.

(۲) در ادغام دو یا چند جانبه اولاً شخصیت حقوقی تمامی شرکت‌های تجاری ادغام‌شونده (دو یا بیشتر) محو می‌گردد و ثانیاً کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت‌های تجاری ادغام‌شونده به شرکت جدید انتقال می‌یابد.

بنابراین، در ادغام شرکت‌های تجاری، کلیه حقوق شرکت یا شرکت‌های ادغام‌شونده به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید (حسب مورد) منتقل می‌گردد. همچنین

دارایی‌های این شرکت یا شرکت‌ها اعم از اموال، خواه منقول و خواه غیرمنقول و دیگر دارایی‌ها نیز منتقل می‌گردد. مطالبات این شرکت یا شرکت‌ها نیز به مجرد تحقق شرایط قانونی و تحقق توافق به نحو صحت واگذار می‌شود و دیونی که شرکت یا شرکت‌های ادغام‌شونده به اشخاص ثالث دارند از این پس به عهده شرکت پذیرنده ادغام و یا شرکت جدید (حسب مورد) است و هر تعهد نیز که به عهده داشته یا داشته‌اند انتقال می‌یابد و به طور کلی، هر نوع امتیاز و حقی که قابل تصور باشد به هر ارزش و کیفیتی منتقل می‌شود.

به اعتقاد نویسنده، با توجه به متن ماده ۱۰۵ مذکور و با عنایت به شیوه نگارش آن، حکم این ماده ناظر به ادغام شرکت‌های تجاری بخش خصوصی موضوع قانون تجارت است؛ گرچه حکم آن در مورد شرکت‌های دولتی نیز قابل اجرا است.

از جمع‌بندی تعاریفی که در مورد ادغام قانونی (واقعی) گفته شد، می‌توان گفت: ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های سهامی، قراردادی است بین دو یا چند شرکت سهامی که موجب محو شخصیت حقوقی یک، دو یا چند شرکت سهامی طرف قرارداد می‌گردد و "کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام (شرکت‌های سهامی محو شده) به شرکت سهامی پذیرنده ادغام یا شرکت سهامی جدید منتقل می‌شود و دارندگان سهام شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده، مالک عوض تعیین شده در قرارداد می‌گردند.

ویژگی اساسی ادغام قانونی (واقعی) که در عین حال مانع اصلی پذیرش آن در نظام حقوقی ایران، قبل از تصویب مقررات مربوط، بود، انحلال بدون تصفیه شرکت تجاری است. بنابراین می‌توان گفت تا قبل از لازم‌الاجرا شدن ماده ۱۱۱ (اصلاحی ۱۳۸۰) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶، در حقوق ایران به دلیل فقدان مقررات قانونی، امکان ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های سهامی خصوصی میسر نبود و همین امر باعث شده است که ادغام شرکت‌های تجاری جایگاه خاصی در حقوق ایران نداشته باشد.

بنابراین، اصول و قواعد حقوقی حاکم بر ادغام قانونی (واقعی) عبارتند از:

۱. انحلال بدون تصفیه شرکت یا شرکت‌های تجاری ادغام‌شونده که مغایر مقررات امری قانون تجارت در باب انحلال و تصفیه شرکت‌های تجاری است.
۲. انتقال حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های ادغام‌شونده به شرکت ادغام‌کننده یا شرکت جدید (حسب مورد) بدون نیاز به موافقت طلبکار.
۳. انتقال سهام سهامداران بدون موافقت آنان.

با توجه به ماهیت خاص ادغام قانونی (واقعی) و اصول مقرر در آن که با اصول عام حاکم بر عقود و قراردادها تفاوت دارد، فقط در موارد منصوص می‌توان از این تأسیس حقوقی استفاده کرد و مقررات پیش‌بینی شده برای ادغام قانونی شرکت‌های تعاونی و بعضی شرکت‌های دولتی، قابل تسری به سایر شرکت‌های تجاری، به‌ویژه شرکت‌های سهامی نیست.

۳. انواع ادغام قانونی (واقعی)

ادغام قانونی (واقعی)، یکی از انواع ادغام در معنای موسع است و تقسیم‌بندی‌های متعددی در مورد آن وجود دارد.

در حقوق انگلیس، توسعه شرکت‌های سهامی بیش‌تر از طریق تحصیل سهام صورت می‌گیرد و رویه معمول در حقوق این کشور این است که شرکت‌های سهامی با خرید سهام سایر شرکت‌های سهامی کنترل آن را در دست می‌گیرند [۶، ص ۷۶۶]؛ [۷، ص ۵۷۴] و توسعه شرکت‌های سهامی از طریق ادغام واقعی به‌ندرت اتفاق می‌افتد [۶، ص ۷۶۶]. در نتیجه، حقوقدانان این کشور آشنایی چندانی با مفهوم ادغام واقعی ندارند [۸، ص ۹۱]. این امر باعث شده است که تقسیم‌بندی‌های متنوعی که از ادغام واقعی در حقوق امریکا مشاهده می‌گردد، در حقوق این کشور دیده نشود و حقوقدانان این کشور چندان که شایسته است به این مطلب نپردازند. علت آن بود که پیش از لازم‌الاجرا شدن قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ انگلیس، ادغام واقعی

شرکت‌های سهامی در حقوق انگلیس براساس ماده ۴۲۵ به بعد قانون شرکت‌های تجاری، مصوب ۱۹۸۵ انجام می‌شد و متضمن تشریفات پیچیده، از جمله دو بار مراجعه به دادگاه برای انعقاد قرارداد ادغام واقعی بود و این امر هزینه‌های زیادی در بر داشت [۲، ص ۵۵۰]. بدین لحاظ، روش فوق غیراقتصادی بود، مگر این‌که ادغام واقعی شرکت‌های بزرگ با دارایی به ارزش میلیون‌ها پوند مطرح می‌شد [۹، ص ۲۳۵]. در هر حال، دولت انگلیس در ارتباط با شرکت‌های سهامی عام، دستورالعمل سوم اتحادیه اروپایی را با اضافه کردن بندی^۱ به ماده ۴۲۷ قانون شرکت‌های تجاری مصوب ۱۹۸۵ وارد حقوق کشور خود کرد. در ماده ۳ این دستورالعمل، ادغام واقعی به ادغام ساده و ترکیبی تقسیم شده است.

در حقوق فعلی انگلیس، به موجب بند ۱ و ۲ ماده ۹۰۴ قانون شرکت‌های تجاری مصوب ۲۰۰۶، ادغام ساده و ترکیبی شرکت‌های سهامی عام پذیرفته شده است، بدون این‌که به تقسیم‌بندی تصریح شده باشد.^۲

در حقوق ایران تا سال ۱۳۸۰ ادغام واقعی شرکت‌های تجاری بخش خصوصی، از جمله شرکت‌های سهامی خصوصی پیش‌بینی نگردیده بود. همین امر باعث شده که ادغام واقعی در حقوق ما مفهومی تقریباً ناشناخته باشد. به نظر می‌رسد در بعضی قوانین که قانونگذار ادغام بعضی شرکت‌های دولتی و تعاونی را پیش‌بینی کرده است، تقسیم‌بندی ادغام واقعی به ادغام ساده و ادغام ترکیبی در حقوق ایران نیز مورد تبعیت قرار گرفته است، هرچند آن تنوعی که در حقوق امریکا در تقسیم‌بندی ادغام واقعی شرکت‌ها وجود دارد، در حقوق ایران مشاهده نمی‌گردد. همچنین واژه خاصی

1. Companies Act 1985, Sec. 427A.

۲. عنوان باب بیست و هفتم قانون مذکور «ادغام و تجزیه شرکت‌های سهامی عام است» و فصل دوم از باب مذکور، از مواد ۹۰۴ تا ۹۱۹ ذیل عنوان «ادغام» به شرایط ماهوی ادغام می‌پردازد. مقررات فصل مذکور، تکرار مقررات ماده 427 A و جدول B ۱۵ قانون شرکت‌های تجاری ۱۹۸۵ است. برای مقایسه مواد قانون شرکت‌های تجاری ۱۹۸۵ با قانون شرکت‌های تجاری ۲۰۰۶ انگلیس و دریافت توضیحات بیشتر در هر مورد به نشانی ذیل مراجعه شود. این سایت به طور مفصل قوانین مختلف کشور انگلستان را با یکدیگر مقایسه کرده است: [۱۰].

در مورد ادغام ساده و ترکیبی، به نحوی که موجب تمایز آن‌ها شود، وجود ندارد و قانونگذار در اکثر موارد از لفظ ادغام و در پاره‌ای موارد از واژه‌های ادغام یکجانبه، دو یا چند جانبه استفاده کرده است.

در این جا به بیان انواع ادغام قانونی (واقعی) در دو نظام حقوقی انگلیس و ایران می‌پردازیم.

ادغام قانون (واقعی) در یک تقسیم‌بندی کلی، بر دو نوع به شرح آتی است:

۳-۱. ادغام ساده (ادغام یکجانبه)

ادغام ساده، قراردادی بین دو یا چند شرکت تجاری و از جمله شرکت سهامی است که موجب محو شخصیت حقوقی یک یا چند شرکت سهامی طرف قرارداد می‌گردد و کلیه حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده به یکی از آن‌ها منتقل می‌گردد و دارندگان سهام شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده، مالک عوض تعیین شده در قرارداد می‌گردند. در ادغام ساده، شرکت جدیدی ایجاد نمی‌شود، بلکه کلیه شرکت‌های سهامی طرف قرارداد در یکی از آن‌ها ادغام می‌شوند. مثلاً در ادغام بین شرکت سهامی «الف» و «ب»، شرکت سهامی «ب» در «الف» ادغام می‌شود و یا در ادغام بین شرکت سهامی «الف» و «ب» و «ج»، شرکت سهامی «ب» و «ج» در «الف» ادغام می‌شوند. پس از انجام قرارداد، شرکت سهامی «الف» باقی می‌ماند و شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر منحل می‌گردند. به بیان دیگر، در این نوع ادغام، معمولاً یک شرکت سهامی که سرمایه و امکانات بیش‌تری دارد شرکت سهامی کوچک‌تر و انفعالی‌تر را در خود جذب می‌کند. در نتیجه، شرکت سهامی باز مانده، سرمایه خود را افزایش می‌دهد [۱۱، ص ۷۳۵]. همچنین شرکت سهامی ادغام شده جزئی از شرکت سهامی باز مانده می‌گردد و وجود جداگانه خود را از دست می‌دهد [۱۲، ص ۱۰]. نیز سهامداران شرکت سهامی ادغام شده در قبال سهام خود، وجه نقد یا سهام یا هر مال دیگری که در طرح ادغام پیش‌بینی شده است دریافت می‌دارند.

در حقوق انگلیس، در مورد ادغام علاوه بر واژه «merger» از واژه‌های amalgamation و reconstruction نیز استفاده می‌شود [۸، ص ۹۵؛ ۱۳، ص ۶۰۴-۶۰۵]. لفظ merger معمولاً به معنای ادغام ساده است، لکن در مقام مقایسه با ادغام ترکیبی بعضاً به آن «simple merger» می‌گویند. شرکت سهامی موجود را «شرکت سهامی بازمانده»^۱ یا «شرکت سهامی ادغام‌کننده»^۲ و شرکت سهامی منحل را «شرکت سهامی ادغام‌شده»^۳ یا «شرکت سهامی محو‌شونده»^۴ می‌نامند [۱۴، ص ۷۴۷].

در حقوق انگلیس، ادغام ساده پذیرفته شده است.^۵ بند ۱ ماده ۳ دستورالعمل سوم اتحادیه اروپایی که مقررات آن در حقوق انگلیس پذیرفته شده، ادغام ساده را چنین تعریف می‌کند: «ادغام ساده عبارت از عملیات تجاری است که به موجب آن یک یا چند شرکت سهامی عام، بدون این‌که تصفیه شوند، منحل می‌گردند و کلیه دارایی‌ها و تعهدات آن‌ها به شرکت سهامی عام دیگر منتقل می‌شود و به سهامداران شرکت یا شرکت‌های سهامی منحل، سهام شرکت سهامی عام ادغام‌کننده داده می‌شود [۸، ص ۹۵].»

در حقوق ایران، در قوانین خاصی که راجع به ادغام شرکت‌های دولتی وجود دارد تعریفی از ادغام ساده به چشم نمی‌خورد، لکن از لحن قانونگذار و آثار و شرایطی که بیان کرده می‌توان چنین نتیجه گرفت که در قوانین ما ادغام ساده مفهومی شناخته شده است. مثلاً ماده ۵۸ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری، مصوب ۱۳۵۰/۴/۸ چنین مقرر می‌دارد: «یک یا چند مؤسسه بیمه می‌توانند با رعایت مواد ۵۵، ۵۶ و ۵۷ با موافقت بیمه مرکزی ایران و تصویب شورای عالی بیمه در یک مؤسسه بیمه

1. surviving corporation
2. merging corporation
3. merged corporation
4. disappearing corporation
5. cf: The Companies Act 2006, section 904.

دیگر ادغام شوند». عبارت «در یک مؤسسه دیگر» در این ماده نمایانگر ادغام ساده است، زیرا ادغام ترکیبی مستلزم تشکیل شرکت جدید است. همچنین تبصره ۱ ماده ۱ قانون اداره امور شرکت‌های بیمه، مصوب ۶۷/۹/۱۳ که در مقام بیان ادغام ساده است، چنین مقرر می‌دارد: «شرکت‌های بیمه آریا، امید، پارس، تهران، توانا، حافظ، ساختمان و کار، شرق و ملی در شرکت بیمه دانا ادغام می‌گردند».

با توجه به ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه و ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران می‌توان گفت که ادغام ساده با واژه ادغام یکجانبه، در حقوق ایران پذیرفته شده است.

در حقوق امریکا، انواع مختلفی از ادغام ساده وجود دارد،^۱ لکن در حقوق انگلیس چنین تنوعی مشاهده نمی‌شود.

۲-۳. ادغام ترکیبی (ادغام دو یا چند جانبه)

ادغام ترکیبی عبارت است از این‌که دو یا چند شرکت سهامی، یک شرکت سهامی جدید ایجاد کنند که در آن ترکیب شوند، به نحوی که شخصیت حقوقی شرکت‌های سهامی موجود از بین برود و منحل شود [۱۴، ص ۸۴۷؛ ۱۵، ص ۱۲]. به این نوع ادغام، «ادغام ترکیبی قانونی»^۲ نیز می‌گویند. ادغام ساده و ادغام ترکیبی از لحاظ شرایط و

۱. در حقوق امریکا ادغام ساده از حیث ارتباطی که شرکت سهامی ادغام‌کننده با شرکت سهامی ادغام‌شونده دارد به پنج دسته به شرح آتی تقسیم می‌گردد:

۱-۱. ادغام با تشریفات طولانی (long form merger)

۲-۱. ادغام ساده با تشریفات مختصر (short form merger)

۳-۱. ادغام دو مرحله‌ای (two step merger)

۴-۱. ادغام شرکت سهامی کوچک در شرکت سهامی بسیار بزرگ

۵-۱. ادغام سه جانبه (triangular or subsidiary merger) که خود به ۲ نوع تقسیم می‌شود:

۱- ۵-۱. ادغام سه جانبه مستقیم (straight or forward triangular merger or subsidiary merger or

conventional triangular merger)

۲- ۵-۱. ادغام ساده سه جانبه معکوس (reverse triangular merger)

2. statutory consolidation

آثار قانونی یکسانند و فقط اختلاف در شکل کار است. در ادغام ساده، یکی از شرکت‌های سهامی، شرکت سهامی دیگر را تصاحب می‌کند، در حالی که در ادغام ترکیبی، شرکت سهامی جدیدی که در نتیجه قرارداد ادغام تأسیس می‌گردد، دو شرکت سهامی موجود را تصاحب می‌کند [۱۶، ص ۷۶۸]. برای مثال، در ادغام ترکیبی، شرکت‌های سهامی «الف» و «ب» شرکت سهامی «ج» را ایجاد و در آن ادغام می‌شوند، در حالی که در ادغام ساده، شرکت سهامی «ب» در شرکت سهامی «الف» ادغام می‌شود. به عبارت دیگر، ادغام ترکیبی، قراردادی بین دو یا چند شرکت سهامی است که موجب محو شخصیت حقوقی همه شرکت‌های سهامی طرف قرارداد می‌گردد و کلیه حقوق و تعهدات شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده به یک شرکت جدید منتقل می‌شود و دارندگان سهام شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده، مالک عوض تعیین شده در قرارداد می‌گردند.

در حقوق انگلیس، ادغام ترکیبی پذیرفته شده است.^۱ بند ۱ ماده ۴ دستورالعمل یاد شده که در مقام تعریف ادغام ترکیبی است چنین بیان می‌کند: «ادغام ترکیبی عبارت از عملیات تجاری است که به موجب آن دو یا چند شرکت سهامی عام بدون این‌که تصفیه شوند منحل می‌گردند و کلیه دارایی‌ها و تعهدات آن‌ها به شرکت سهامی عام جدیدی که خود تشکیل می‌دهند منتقل می‌شود و در قبال سهام سهامداران شرکت‌های منحل، سهام شرکت سهامی عام جدید داده می‌شود».^۲

در حقوق ایران، ادغام ترکیبی در بعضی قوانین مربوط به ادغام شرکت‌های دولتی و تعاونی دیده می‌شود؛ هرچند قانونگذار واژه خاصی در مورد آن استعمال نکرده است.

بعضی از شرکت‌های دولتی جدید که به موجب قانون از ترکیب شرکت‌های قبلی ایجاد شده‌اند، عبارتند از:

۱. شرکت سهامی کارخانه‌های ایران که از ترکیب شرکت‌های سهامی کارخانه‌های

1. Companies Act 1985, sec.427

2. *loc. cit.* ;The Companies Act 2006, sec.904.

محمد عیسائی تفرشی ————— تعریف ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های...

قند ایران، نساجی، مصالح ساختمانی شیمیایی و مواد غذایی پنبه و نوغان، کارخانه پیت‌سازی تهران و حریربافی چالوس تشکیل گردید.^۱

۲. شرکت ملی فولاد ایران که از ترکیب شرکت ملی ذوب آهن ایران و شرکت ملی صنایع فولاد ایران تشکیل گردیده است.^۲

شایان ذکر است که بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و شرکت‌های بیمه دولتی نیز از مصادیق شرکت‌های دولتی محسوب می‌شوند [۱۷، ج ۱، ص ۲۱۹].

در مورد شرکت‌های تعاونی نیز به نظر می‌رسد قانونگذار فقط ادغام ترکیبی آن‌ها را مقرر داشته است و به ادغام ساده آن‌ها اشاره‌ای ندارد، زیرا مطابق ماده ۵۳ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۷۰/۶/۱۳، شرکت‌های تعاونی طبق مقررات آیین‌نامه اجرایی آن می‌توانند با یکدیگر ادغام شوند.^۳ مواد مختلف آیین‌نامه اجرایی قانون یاد شده نیز فقط اشاره به تشکیل شرکت جدید از ترکیب شرکت‌های قبلی دارد.^۴

۱. رک: ماده ۱ و ۳ قانون تأسیس شرکت سهامی کارخانه‌های ایران و فروش سهام، مصوب ۱۳۴۴/۵/۱۷، ماده ۱ این قانون چنین مقرر می‌دارد: «شرکت سهامی کارخانه‌های ایران تشکیل می‌شود از شرکت‌های سهامی کارخانه‌های قند ایران، نساجی، مصالح ساختمانی شیمیایی و مواد غذایی پنبه و نوغان که فهرست کارخانه‌های متعلق به شرکت‌های نامبرده ضمیمه است، به اضافه کارخانه پیت‌سازی تهران و حریربافی چالوس. کارکنان شرکت‌ها و کارخانه‌های مذکور در اختیار شرکت سهامی کارخانه‌های ایران قرار می‌گیرند». ماده ۳ این قانون نیز چنین مقرر می‌دارد: «شرکت سهامی کارخانه‌های ایران جانشین کلیه شرکت‌ها و کارخانه‌های مذکور در ماده ۱ بوده و مسئول وصول مطالبات و پرداخت کلیه دیون و ایفای تعهدات آن‌ها می‌باشد».

۲. رک: ماده واحده لایحه قانونی ادغام شرکت ملی ذوب آهن ایران و شرکت ملی صنایع فولاد ایران و تشکیل شرکت ملی فولاد ایران، مصوب ۵۸/۹/۲۸.

۳. ماده ۵۳ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۷۰/۶/۱۳ مقرر می‌دارد: «شرکت‌های تعاونی می‌توانند در صورت تصویب مجامع عمومی فوق‌العاده و طبق مقررات آیین‌نامه اجرایی این قانون با یکدیگر ادغام شوند».

۴. برای مثال، ماده ۱۳ آیین‌نامه اجرایی قانون یاد شده، مصوب ۷۱/۵/۱۴ چنین مقرر می‌دارد: «اداره ثبت شرکت‌ها مکلف است نسبت به ثبت مراتب، مطابق مقررات اقدام کند و ضمن باطل کردن ثبت شرکت‌های ادغام شده، به شرکت تعاونی جدید که از ادغام دو یا چند تعاونی تأسیس شده است، شماره ثبت جدید بدهد».

با توجه به ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه و ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران می‌توان گفت که ادغام ترکیبی با واژه ادغام دویا چند جانبه، در حقوق ایران پذیرفته شده است.

۴. نتیجه‌گیری

ادغام، در مفهوم کلی خود، به این معنا است که کنترل یک، دو یا چند شرکت تجاری و از جمله شرکت سهامی، تحت سیطره یک شرکت در آید. شرکت‌های سهامی به دو طریق می‌توانند شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر را تحت کنترل خود در آورند: کنترل شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر از طریق محو شخصیت حقوقی آن‌ها، و کنترل شرکت یا شرکت‌های سهامی دیگر بدون محو شخصیت حقوقی آن‌ها.

از این دیدگاه، ادغام شرکت‌های سهامی بر دو نوع است: ادغام قانونی (واقعی) و ادغام عملی و هریک از انواع یاد شده خود به چند نوع تقسیم می‌شود. مبنای تقسیم‌بندی یاد شده آن است که در ادغام قانونی (واقعی)، شخصیت حقوقی شرکت یا شرکت‌های سهامی ادغام‌شونده محو می‌شود، لکن در ادغام عملی، شخصیت حقوقی آنان پس از ادغام پابرجا می‌ماند.

ادغام از جنبه‌های دیگر نیز تقسیم شده است، از جمله از لحاظ حقوقی، اقتصادی، مالیاتی و غیره. در این مقاله انواع ادغام قانونی (واقعی) از لحاظ حقوقی تجزیه و تحلیل شده است.

ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق برخی از کشورها، از جمله امریکا و انگلیس از دیرباز جای خود را در میان قوانین باز کرده است و شرکت‌های تجاری می‌توانند از این تأسیس حقوقی برای توسعه فعالیت‌های تجاری خود استفاده کنند. به موجب بند ۱ و ۲ ماده ۹۰۴ قانون شرکت‌های تجاری انگلیس مصوب ۲۰۰۶، ادغام شرکت تجاری عبارت است از انتقال تعهدات، اموال و مسئولیت‌های شرکت یا

شرکت‌های سهامی عام ادغام‌شونده به یک شرکت سهامی عام موجود یا یک شرکت سهامی عام جدید، در نتیجه یک توافق و تراضی. در حقوق ایران، قانون تجارت (۱۳۱۱) و لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت (۱۳۴۷) هیچ اشاره‌ای به بحث ادغام شرکت‌های تجاری نکرده است. در سال‌های اخیر، در برخی قوانین، مقرراتی در باب ادغام شرکت‌های تجاری وضع شده است. با توجه به این مقررات می‌توان گفت که ادغام قانونی (واقعی) شرکت‌های سهامی، قراردادی است بین دو یا چند شرکت سهامی که موجب محو شخصیت حقوقی یک، دو یا چند شرکت سهامی طرف قرارداد می‌گردد و «کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام (شرکت‌های سهامی محو شده)، به شرکت سهامی پذیرنده ادغام یا شرکت سهامی جدید منتقل می‌شود و دارندگان سهام شرکت یا شرکت‌های سهامی محو شده، مالک عوض تعیین شده در قرارداد می‌گردند.

ادغام قانونی (واقعی)، معمولاً بر دو نوع است: «ادغام ساده» یا «ادغام یکجانبه» و «ادغام ترکیبی» یا ادغام «دو یا چند جانبه». چنانچه کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات دو شرکت تجاری به یکی از آن‌ها منتقل شود، ادغام ساده (یکجانبه) و چنانچه کلیه حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات دو یا چند شرکت تجاری به یک شرکت تجاری جدید منتقل شود، ادغام ترکیبی (دو یا چند جانبه) نام دارد. در حقوق انگلیس، ادغام ساده و ادغام ترکیبی پذیرفته شده است.

با توجه به ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه و ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران می‌توان گفت که ادغام ساده با واژه ادغام یکجانبه و ادغام ترکیبی با واژه ادغام دویا چند جانبه، در حقوق ایران پذیرفته شده است.

۵. پیشنهادها

۱. در حقوق ایران، با توجه به ماهیت خاصی که ادغام قانونی (واقعی) دارد و با

عنایت به این‌که اصول مقرر در آن مغایر با اصول عام حاکم بر عقود و قراردادها است، فقط در موارد منصوص می‌توان از این تأسیس حقوقی استفاده کرد و مقررات پیش‌بینی شده برای ادغام قانونی شرکت‌های تعاونی و بعضی شرکت‌های دولتی، قابل تسری به سایر شرکت‌های تجاری، به‌ویژه شرکت‌های سهامی نیست. لذا قانون تجارت ما از این حیث ناقص است و آنچه در سال‌های اخیر به تصویب رسیده، کافی نیست و بنابراین ضرورت دارد قانونگذار همان‌گونه که در بعضی موارد، مثل ادغام شرکت‌های تعاونی و بعضی شرکت‌های دولتی گام‌هایی به سوی تدوین مقررات ادغام واقعی برداشته است، با تدوین مقررات جامع در زمینه ادغام شرکت‌های تجاری، به طور کلی راه را برای ادغام این‌گونه شرکت‌ها هموار کند.

۲. در تدوین قوانین مربوط به ادغام قانونی (واقعی) نکات زیر مورد عنایت خاص قانونگذار قرار گیرد:

۱. حفظ حقوق دارندگان اقلیت، اعم از دارندگان سهام و سهم‌الشرکه شرکت‌های تجاری.

۲. تدوین مقررات جامع در مورد جلوگیری از اقدامات انحصارگرانه از طریق ادغام.

۳. قانونگذار ما می‌تواند در تکمیل مقررات ادغام شرکت‌های تجاری، از مقررات حقوق انگلیس راجع به ادغام شرکت‌های تجاری، به‌عنوان یکی از منابع، استفاده کند.

۶. منابع و مأخذ

[۱] بیگی حبیب‌آبادی، احمد، «مطالعه تطبیقی ادغام شرکت‌های سهامی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا»، رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰.

[2] Grier, Nicholas, U.K. Company Law, England, John Wiley & Sons Ltd, 1998.

- [3] Ryan, Christopher, *Company Law: A Revision Aid*, 1st ed., England, ICSA Publishing Company, 1987.
- [۴] اسکینی، ربیعا، *حقوق تجارت: شرکت‌های تجاری*، ج ۱، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۶.
- [۵] حسنی، حسن، *حقوق تعاون*، ج ۱، چ ۲، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
- [6] Davis, Paul L., *Gower's Principles of Modern Company Law*, 6th.ed, London, Sweet & Maxwell, 1997.
- [7] Hicks, Andrew, & Goo, S. H., *Cases and Materials on Company Law*, 2ed ed., London, Blackstone Press Limited, 1997.
- [8] Edwards, Vanessa, *EC Company Law*, 1st ed., New York, Clarendon Press, Oxford University Press, 1999.
- [9] Cf.D.G.Cracknell, *Company Law Textbook*, 5th ed., London, HLTPublications, 1993.
- [10] <http://www.companieshouse.gov.uk/about/tableA/index.shtml>
- [11] Brown, Donald J. & M. Waters, Daniel, Dissenter's rights and fundamental changes under the New Iowa Business Corporation Act, *Drake Law Review*, v.40, 1991.
- [12] Susan Girard, M., An Expansion of Corporate Successor Liability under CERLA: *United States v. Distler*, *Villanova Environmental Law Journal*, v. III, No. 1, 1992.
- [13] Len Sealy and Sarah Worthington, *Cases and Materials in Company Law*, Oxford, 2008
- [14] Clarkson, Kenneth W. & LeRoy Miller, Roger, *Industrial Organization, Theory, Evidence, and Public Policy*, London, McGraw - Hill Book

Company, 1982.

[15] Courtney M. Price, Liability of Corporate Shareholders (CERCLA), www.es.epa.gov/oeca/osre/840613.html, U.S. Environmental Protection Agency (EPA), No. 13, 1984.

[16] Ross, Stephen A. & Jaffe, Jeffrey F., Corporate Finance , 2ed ed., Tokyo, Richard D. Irwin Inc., 1990.

[۱۷] عیسائی تفرشی، محمد، مباحثی تحلیلی از حقوق شرکت‌های تجاری، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.